

PETROVICS 150

Konferencia Petrovics Elek születésének
150. évfordulója tiszteletére

Szépművészeti Múzeum,
Schickedanz-terem (I. emelet)

2023. december 7.

PROGRAM

9:00 – 9:30 **Regisztráció**

9:30 – 9:40 **Baán László**
Főigazgatói köszöntő

I. SZEKCIÓ

Szekcióvezető: **Tóth Károly**

9:40 – 10:10 **Szűcs György**
Mi az, hogy Dereglye? Petrovics Elek szellemi
formálódásának gyökerei

10:10 – 10:40 **Radványi Orsolya**
Petrovics Elek múzeumigazgatói tevékenysége

10:40 – 11:10 **Tóth Ferenc**
A modern külföldi gyűjtemény alakulása
Petrovics Elek igazgatósága idején

11:10 – 11:40 **Molnos Péter**
Petrovics Elek – A gyűjtők gyűjtője

11:40 – 12:10 **Németh István**
Nemes Marcell: a Petrovics-korszak mecénása

12:10 – 13:30 **Ebédszünet**

II. SZEKCIÓ

Szekcióvezető: **Gosztonyi Ferenc**

13:30 – 14:00 **Keserü Katalin**
„A tiszta és az igazi művészet”
Petrovics Elek és Rippl-Rónai József kapcsolata

14:00 – 14:30 **Pálinkás Réka**
*„...Igazán primissima ember ész, karakter és barátság
dolgában”* Petrovics Elek és Ferenczy Károly kapcsolata

14:30 – 15:00 **Kopócsy Anna**
*„Nemcsak múzeumi, hanem nemzeti szempontból
is fontos vételről van szó”* Petrovics Elek mint Szinyei
Merse Pál életművének egyik legfőbb támogatója

III. SZEKCIÓ

Szekcióvezető: **Fehér Dávid**

15:15 – 15:45 **Révész Emese**
Petrovics Elek és az Új Magyar Képtár

15:45 – 16:15 **Békefi Eszter**
Egy igazgatóváltás: Petrovics vs. Csánky

16:15 – 16:45 **Galács Judit**
Bajor Gizi és Petrovics Elek,
a képzőművészek őrangyalai

ABSZTRAKTOK

I. SEKCIÓ

Szekcióvezető:

Tóth Károly

Szücs György

9:40 – 10:10

**Mi az, hogy Deregnő?
Petrovics Elek szellemi formálódásának gyökerei**

A róla szóló írások – érthetően – főigazgatói működéséről, kulturális közszerepléseiről vagy művészeti tárgyú írásairól szólnak. Nem ismerjük viszont azt a családi és társadalmi miliőt, amelyből a belügyminisztériumi osztályvezető a nyilvánosság számára váratlanul előlépett, hogy negyvenévesen múzeumvezetővé váljon. Édesapja és nagyapja a felvidéki Deregnőn (ma Drahňov, Szlovákia) Lónyay Gábor jószágigazgatójaként dolgozott, aki Kazinczy Ferenc unokahúgát vette el, emellett Kossuth Lajos egyik első támogatója volt. A felvilágosult, ellenzéki-reformer környezet hatását az ifjú Petrovics a jogi karra is magával vitte, ahol többek között megismerkedett Jászi Oszkárral, Lesznai Anna testvérével, Moscovitz Gézával, s a későbbiekben állandó vendége lett a budapesti és az alsó-körtvélyesi Moscovitz-körnek. Az 1901-ben alakult Társadalomtudományi Társaság alapítói névsorában is találkozunk a nevével. Lényegében ekkor erősödött meg az a baráti közeg, amelyhez Jászi mellett Meller Simon, Lyka Károly, Kernstok Károly, Ignotus, Szabó Ervin, Madzsar József stb. tartoztak. Az alig számoltartott kisebb, történeti és recenziós írásai után Petrovics első művészeti publikációi a *Huszádik Század* folyóiratban jelentek meg. A Japán Kávéház modern művészeinek támogatása mellett a „második reformnemzedék” tagjainak segítsége, köztük Jankovich Béla kultuszminiszter 1913-as hivatalba lépése eredményezte főigazgatói kinevezését.

Radványi Orsolya

10:10 – 10:40

Petrovics Elek múzeumigazgatói tevékenysége

Az előadás felvázolja a Szépművészeti Múzeum élére 1914 tavaszán kinevezett Petrovics Elek hivatali programját és annak húsz éven át való tudatos és tervszerű megvalósítását. Átgondolt szerzeményezési politikája, a múzeumban kialakított új gyűjteményi struktúra, a kultúráért áldozni képes és hajlandó mecénások megszervezése, a tudományos élet magasabb szintre emelése – ezek működésének legnagyobb eredményei, amelyek a mindenkori utódok számára inspirációként és útmutatásként szolgálhatnak. A szolgálati ideje alatt a múzeumba került legfontosabb műtárgyak története kapcsán feltárul a korszak gazdaság- és kultúrtörténete is, a mecénatúra vizsgálata pedig az 1910–30-as évek hazai társadalomtörténetéhez nyújt új adatokat.

Tóth Ferenc

10:40 – 11:10

**A modern külföldi gyűjtemény alakulása
Petrovics Elek igazgatósága idején**

A Szépművészeti Múzeum épületének megnyitása idején, 1906-ban, az intézmény már tekintélyes modern műgyűjteménnyel rendelkezett, széles földrajzi kitekintésben tudott átfogó képet adni a 19. század jelesebb európai mestereinek műveiből. A francia művészet legújabb fejleményei azonban ekkoriban még nem kerültek az intézmény látóterébe. A francia impresszionizmus és a fiatalabb generáció képviselőinek alkotásai az épület megnyitása utáni években kezdtek megjelenni a Modern Képtár gyarapodásai közt. Petrovics Elek modern szerzeményezési politikájában ezt az utat folytatta, a már meglévő, színvonalas 19. századi francia festészeti együttest további szerencsés vételekkel és adományozásokkal nemzetközi rangúvá emelte. Igazgatósága alatt tizenhárom kiemelkedő értékű modern francia festmény került a gyűjteménybe. A modernizmus kezdeteire irányuló vásárlásaival a múzeum Modern Képtárának nemzetközi anyaga immár viszonylag teljes spektrumában dokumentálta a 19. század utolsó harmadának művészeti irányzatait. Az e körbe tartozó külföldi és a hazai művészek kizárólagos preferenciájával viszont a két világháború közti, vagyis az akkori kortárs nemzetközi művészet eredményei szinte teljesen kívül kerültek szerzeményezési elképzelésein, ami a későbbiekben pótolhatatlan hiányokat okozott a gyűjteményben.

Molnos Péter

Petrovics Elek – A gyűjtők gyűjtője

11:10 – 11:40

A választott cím és a majdani előadás legalább három értelmezési tartományt nyit meg. Miként a konferencia több előadása is bizonyítja, Petrovics Elek az általa vezetett múzeum gyűjteményi fejlesztése érdekében szisztematikusan építette és ápolta a műgyűjtőkkel fennálló viszonyát. Vagyis: maga köré gyűjtötte a gyűjtőket. Másrészt egyfajta minőségi kiemelést is jelez, mint a lassan elcsépeleté vált „crème de la crème” kifejezés: a legjobb gyűjtő a legjobb gyűjtők között.

Az előadó azonban leginkább egy harmadik értelmezésre szeretne utalni. Petrovics 1944-es, Kárpáti Aurélnak küldött levelében – kedvenc festőjére utalva – a következőket olvashatjuk: „*Mint jól érzed és érezteted, Ferenczyhez csakugyan különösen vonzódok, s talán annál inkább, mert nem tudott népszerűvé válni és máig inkább a festők festője maradt...*” Petrovics Elek hasonló módon vált a gyűjtők gyűjtőjévé: bár ebben a szerepében máig alig ismert, mégis a kortárs gyűjtőkre gyakorolt hatása szinte túlbecsülhetetlen. Saját kollekciónjáról pár évvel ezelőttig szinte semmit sem tudtunk, ám egy szerencsésen fennmaradt jogi természetű irat, egy végrendelet és a hozzá kapcsolódó hagyatéki becslés segítségével ma már kísérletet tehetünk a teljes rekonstrukcióra. Az előadás majdani hallgatósága ennek a kísérletnek lehet a tanúja.

Németh István

Nemes Marcell: a Petrovics-korszak mecénása

11:40 – 12:10

Jánoshalmi Nemes Marcell (1866–1930), a 20. századi magyar polgári műgyűjtés történetének egyik legjelentősebb, s egyúttal legellentmondásosabb alakja köztudottan szoros szálakkal kötődött a Szépművészeti Múzeumhoz, s az évek során a múzeum egyes munkatársaival, így többek között Térey Gáborral, Hoffmann Edithtel, Meller Simonnal, vagy éppen Petrovics Elekkel is igen közeli, nemritkán baráti kapcsolatba került. Előadásom során néhány olyan, a Szépművészeti Múzeum irattárában őrzött dokumentumot szeretnék felidézni, melyekből nem csupán az derül ki, hogy az 1914-es kinevezésekor még autodidaktának számító múzeumigazgató rövid időn belül milyen kiváló művészettörténésszé vált, hanem az is, hogy Petrovics mindvégig vérbeli jogász maradt, aki minden szakmai tudását, pszichológiai érzékét és retorikai képességét bevetette egyes értékes műalkotások megszerzése érdekében. Mint ahogy Nemes Marcell, illetve Petrovics Elek levelezéséből világosan kitűnik, a múzeumigazgatónak még olyan jelentős – Nemes legemlékezetesebb adományai között számontartott – műalkotások állami tulajdonba kerülésében is döntő, vagy legalábbis meghatározó szerepe volt, mint El Greco *Bűnbánó Magdolnája*, Mátyóki Ádám II. Rákóczi Ferencet megőrkítő emblemikus portréja, vagy az 1930-ban váratlanul elhunyt marchand-amateur hagyatéki anyagának egyes fontos darabjai.

ABSZTRAKTOK

II. SEKCIÓ

Szekcióvezető:

Gosztonyi Ferenc

Keserü Katalin

13:30 – 14:00

„A tiszta és az igazi művészet”
Petrovics Elek és Rippl-Rónai József kapcsolata

Petrovics Elek Rippl-Rónairól szóló írásaiból és kettejük levelezéséből, Rippl portréjából az időközben múzeumigazgatóvá és az MTA művészettörténész tagjává vált egykori jogász és az alkotóművész „párhuzamos életrajzát” mutatom be, művészeti utazásaik, érdeklődésük, figyelmük tárgyai és a hazai művészeti élet iránti elkötelezettségük rokonsága alapján. Kiemelve Petrovics feltűnő érzékenységét a festészet (a festői megoldások) iránt, s különösen az egyidejű, de eltérő művészi szándékok értékelése terén. Természetesen az idősebb mester szakmai és a fiatalabb művészetbarát társadalmi tapasztalatai kezdettől fogva kölcsönösen kiegészítették egymást. Harmonikus együttműködésük ma is lehetne példakép az alkotó és a művészeti „színtér” két szereplője közötti kapcsolatnak.

Pálinkás Réka

14:00 – 14:30

*„...igazán primissima ember és,
karakter és barátság dolgában”*
Petrovics Elek és Ferenczy Károly kapcsolata

A finom modorú és lelkes műértő, később múzeumigazgató Petrovics Elek, és a már kortársai által is pictor doctus-ként emlegetett Ferenczy Károly kapcsolata különlegesen alakult 1904 körülre tehető személyes megismerkedésük és levelezésük kezdete után. Az előadás a két olyan ember barátságát mutatja be, akinek vérévé vált a kultúra és hasonlóan látták a magyar művészet helyzetét és értékeit. Hogy lesz a korai monográfusból életre szóló megértő barát és mit köszönhetünk Petrovicsnak később, a Ferenczy Károly körül gyorsan kialakuló művészkultusz ápolá-

sában, erősítésében? Mire lehet következtetni a múzeumi szerzeményezésekből, és milyen közös szellemi érdeklődés, értékrend rajzolódik ki Petrovics saját gyűjteményének kiemelkedő Ferenczy Károly képeinek vizsgálata alapján?

Kopócsy Anna

14:30 – 15:00

„Nemcsak múzeumi, hanem nemzeti szempontból is fontos vételről van szó”
Petrovics Elek mint Szinyei Merse Pál életművének egyik legfőbb támogatója

A minisztériumi tisztviselő Petrovics Elek első fontosabb publikációi között már 1905-ben ott találjuk Szinyei Merse Pál kiállításáról írott recenzióját, majd 1914-ben a Szépművészeti múzeum igazgatójaként együtt dolgozott a mesterrel a múzeumban kialakított Szinyei-termen, mely hosszas fennállása alatt alapvetően határozta meg a modern magyar művészet kezdeteiről kialakított képünket. Főigazgatósága alatt tovább építette a Szinyei-kollekciót, a Szinyei Merse Pál Társaság társelnökeként szintén tevékenyen részt vett a mester művészi hagyatékának ápolásában. Az előadás megpróbálja bemutatni Petrovics – Szinyei művészetét érintő – gyűjteményezői és művészeti írói koncepciójának alakulását, felvillantva egy-egy jelentős mű (*Szerelmespár, Hóolvadás*) külföldről történő megszerzésének izgalmas történetét. Ezekből kiderül, hogy a Petrovics irányításával megszülető művészek, műgyűjtők, művészettörténészek közös munkája a nemzeti kultúra szempontjából kiemelkedőnek és a mai napig példaértékűnek tekinthető.

ABSZTRAKTOK

III. SEKCIÓ

Szekcióvezető:

Fehér Dávid

Révész Emese

Petrovics Elek és az Új Magyar Képtár

15:15 – 15:45

A Régi Múcsarnok 1928-ban újra visszanyerte kiállító tér funkcióját, sőt múzeumi rangját, amikor itt nyitotta meg kapuit a Szépművészeti Múzeum kortárs magyar művészetet bemutató tárlata. A Petrovics Elek által rendezett kiállítás minden eddiginél átfogóbb képet adott arról, hogy miként is látja saját jelenkorának művészet a poszt-trianoni Magyarország. A magyar művészet kiemelt kezelése a múzeumot 1914 óta irányító Petrovics Elek igazgatói programjának legfőbb célkitűzése volt, ami a gyűjteményezési stratégiájában is megjelent. A tárlat jól tükrözte a Klebelsberg Kuno nevével fémjelzett magyar kultúrpolitika művészetszemléletét, amely a konszolidáció és az úgynevezett „kultúrfölény” programjának jegyében igyekezett bemutatni a jelenkori hazai képzőművészet aktuális törekvéseit. A Petrovics által kiválóan rendezett kiállítás elsősorban festményekkel reprezentálta az „élő művészetet”, kisebb szobrászati kollekcióval és egy teremnyi (szemléletében modernebb) grafikai anyaggal kiegészítve. A válogatás nem vett tudomást a jelentős számú emigráns magyar művésztől, sem a tízes évek avantgárd törekvéseiről, a kortárs művészetet elsősorban a természetelvű tendenciákkal reprezentálta. E művészeti narratíva gerincét az 1896-ban alapított, magyar plein air festészetét bölcsőjét jelentő nagybányai művésztelep tevékenysége és az Alföldi Iskola realizmusa jelentette. Ezek lokális jegyei mint a „nemzeti modernizmus” lehetséges útjai jelentek meg. A kortárs magyar művészet első önálló múzeumi bemutatójának az a kultúrpolitikai fordulat vetett véget, amelynek következményeként Petrovics Eleket 1935-ben felmentették igazgatói posztjából. Így pár éves átmeneti időszak után 1939-ben az Új Magyar Képtár bezárta kapuit.

Békefi Eszter

15:45 – 16:15

Egy igazgatóváltás: Petrovics vs. Csánky

Vajon 1935. júliusában miért kellett otthagynia Petrovics Eleknek az igazgatói pozícióját? Betegsége miatt vagy helyet kellett adni a fiataloknak? Barátai és tisztelői, a magyar szellemi élet kiemelkedő alakjai – igen heves hangnemben – a sajtóban is felszólaltak az érdekében, mindhiába. A dokumentumokból az 1930-as évek kiélesedő kultúrharca bontakozik ki, amelynek során az új politikai elit egy másik oldal térnyerését segítette elő. Petrovics utódja, Csánky Dénes lett, aki bár eleinte azt ígérte, hogy folytatni fogja elődje munkáját, valójában teljesen más irányba terelte a múzeumot. Az előadás azt mutatja be, hogyan alakult Petrovics és a Szépművészeti Múzeum sorsa a különválás után.

Galács Judit

16:15 – 16:45

Bajor Gizi és Petrovics Elek,
a képzőművészek őrangyalai

Bajor Gizi, a Nemzeti Színház második világháború előtti időszakának vezető színésznője élete során számos karitatív akciót kezdeményezett színészek és képzőművészek megsegítésére. Ezek egyike volt az 1935-ben útjára indított műteremakció is, amelynek keretében kiválasztott egy-egy anyagi nehézségekkel küzdő festőt vagy szobrászt, akinek a műtermébe meghívta az ismerőseit és a barátait, a budapesti társasági élet elitjét és a helyszínen felsorakoztatott alkotásokból aukciót rendezett a számukra. Bajor egyik legfontosabb segítője a szervezésben és a lebonyolításban Petrovics Elek volt. A Szépművészeti Múzeum nagy tiszteletnek örvendő, korábbi főigazgatója kardinális szerepet játszott ebben, az akkor újdonságnak és előre mutatónak számító társadalmi kezdeményezésben. A Szinyei Merse Pál Társaság társelnökeként Petrovics pedig megfelelő szervezeti háttérrel is tudott teremteni Bajor Gizi tevékenységéhez. Az akcióban számos jól ismert festőnek és szobrásznak nyújtottak így támogatást, többek között Berény Róbert, Egry József, Bernáth Aurél, Pátzay Pál, Ferenczy Noémi és Valér, Szobotka Imre, Kmetty János és Csók István is azok között voltak, akiknek a műtermében szerveztek ilyen eseményt. Az előadásomban a visszaemlékezések, levelezések és más dokumentumok alapján bemutatom, hogy milyen kapcsolat volt Petrovics Elek és Bajor Gizi között, és mi volt Petrovics szerepe a művésznő folytatta programban, az aukciók szervezési munkálataiban. Korabeli sajtóhírek alapján pedig prezentálom, hogyan is nézett ki egy általuk rendezett műterem aukció esemény, mi volt a visszhangja és kikből állt össze a közönség, amely látogatta ezeket az alkalmakat.

